

“...דברת קץ המגולה ואור הישועה הזרוחה...ועצת ד’ אשר
יעץ, להחל אור גאולה, מעולפת (=מוסתרת) במטמוני מסתרים,
כמו שאנו רואים בעינינו, ומוקפת בהמון נגעים של עניי הדעת
סובלי חלאים רוחניים, ודאי לא יועילו כל חשבונות, העולים בלב
אדם שמחשבותיו הבל, נגד עצת ד’ העליונה אשר דיבר טוב על
ישראל, לכונן אור גאולה ודרך חיים לשאר עמו, העתידים להיות
כולם שבי פשע”

(אגרות הראי”ה ח”ב סי’ שעח).

פירוש שני, שארץ ישראל תתן פירותיה באופן ניסי, וכן נראה במהרש”א סוף כתובות,
וישנם בזמננו שנתלים בדבריו אלו, אבל פשטות דברי רש”י משמע כפירוש הראשון.
ונוסיף עוד בביאור ההגדרה “קץ מגולה”, שהכוונה לקץ שתלוי בדבר הנראה לעיניים,
נתינת הפירות. אמנם לכאורה אדרבה, הבנת ענין ה”קץ” והתחלת הגאולה שיש בזה
אינה גלויה כלל למסתכל על הפירות באופן טכני, ומה יש “להתרגש” מפירות שמגדלים
חקלאים, שרובם “חילוניים”. **רק אם האדם פותח את עיניו** לראות ולהתבונן בעבר
ולעומתו בהווה, איך ארץ שהיתה חרבה כ”כ הרבה שנים פתאם כ”כ מיושבת, וכו’ וכו’,
הרי הוא רואה את ה”קץ” במעשה שעושה ה’ בעולמו בדורנו. וכ”כ הרב באגרתו
שצוטטה למעלה, שהגאולה היא קץ מגולה אבל **”מעולפת במטמוני מסתרים”**. וראה
עוד באגרותיו (ח”א עמ’ שדמ): **”ישרי לב אוהבי אמת, המצפים לתשועת ה’ על עמו**
ונחלתו, ומוקירים את רשמי הקץ המגולה וכו’”.

ועוד נעיר, **שנפקא מינה** מראיית “הקץ המגולה” בזמננו, שאם זו התחלת הגאולה ויד
ה’ פועלת בזה, כמובן עלינו לשמוח בזה, ולפעול עם אל בזה [ויקרא רבה פרשה כז:
”א”ר ירמיה ב”ר אלעזר, עתידה בת קול להיות מפוצצת בראש ההרים ואומרת, כל מי
שפעל עם אל יבוא ויטול שכרו!"]. ומ”מ פשוט שגם לולי הבנה זו היתה נשאת “נפקא
מינה” זו, בגלל שיש בישוב הארץ **מצוה מהתורה**, כדברי הרמב”ן במ”ע ד’ שהשמיט
הרמב”ם, ודעת רוב ראשונים ואחרונים כמוהו, ודוק.

וכעת ראיתי לשון הגאון בעל החזון איש זצ”ל כשביקר בקיבוץ דתי בכפר סבא (הגרעין
שהקים את קיבוץ “חפץ חיים”): “לשמחת לבב זכיתי לראות את הנוער אשר לבבו ער
לתורה ולמצוותיה, לקיימה לעובדה ולשומרה בחדוות עוז. **אשרי עין ראתה אלה בימים
האלה, המוסיפים תקוה לישועות הניבאות לשיבת בנים לגבולם**, ומלאה הארץ דעת
ה”” (נדפס ב”האיש וחזונו” לג”ר קלמן כהנא זצ”ל, עמ’ נו). וכוונתו לענין “קץ המגולה”
שנתבאר לעיל.

במאמר זה נראה מתוך כתבי מרן הראי"ה קוק זצ"ל, את הדרכתו במספר נושאים תורניים, שלא "לדחוק את הקץ"² ולטעון שהננו בתקופה חדשה וצריך לשנות דבר בהנהגת הציבור או היחיד.³

על רקע זה, כשבעל השמועה עומד לנגד עינינו בהדרכתיו האחרות, קביעת ה"אתחלתא דגאולה" שלו מתחזקת. ודאי שהיא נאמרה בכל ישוב הדעת, המתינות והאחריות, בכל הזהירות הדרושה, מתוך התבוננות רבה במקורות חז"ל והראשונים.⁴

ב. קיום מצוות

שנינו בגמ' מסכת נדה (סא, ב) :

"אמר רב יוסף: זאת אומרת – מצוות בטלות לעתיד לבוא".

לפי דעת רוב הראשונים "לעתיד לבוא" פירושו תקופת "תחיית המתים", ראה שם בחידושי הריטב"א ובערוך לנר. הריטב"א שם הדגיש שאין הדברים אמורים כלפי עולמנו העכשווי :

² ראה בכתובות קיא, א "שלא ירחקו את הקץ", וברש"י שם שיש גורסים "ידחקו". וראה ברכות סד, א שלא לדחוק את השעה.

³ ונציין גם לדבריו בספרו עין איה (ברכות ח"א פרק ב פיסקה טז) בענין ביטול מעמד העבדות, שגם כותב שהעולם איננו מוכשר עדיין וכו'.

⁴ "...ומה שכת"ר (=הרדב"ז) כותב שכאבו נעכר על שאיש כמוני ילך בדרך כזה, דרך מסוכן, - מה שהרהיבני בטובו לומר שאני אדם גדול, לא יטעה אותי מלהכיר שפלותי, וערכי הפעוט, שכלא נחשב. אבל הדרך שאני הולך עליה בעבודת ד' ית"ש, ידע אדוני שהרבה עמלתי עליה, בדמי בבשרי במוח-עצמותיי, ובכל כוחותיי, עד שהאיר השי"ת ברחמי את עיני לעמוד עליה. ולפני איננה דרך מסוכנת כלל, כי אם דרך-הקודש יקרא לה" (איגרות הראי"ה, אגרת תקנ"ה). נעיר כאן לעניין הקשור לענייננו שבאופן כללי, מרן הרב זצ"ל, בפסיקתו, אחז בשיטת הפסיקה המקובלת והתרחק מחדשנות ובודאי מכל סוג של רפורמה. אדרבה, בהרבה מפסיקותיו נקט קו לחומרא (כגון חליבה בשבת ופרטי דיני שמיטה). לצערנו, בגלל שתי קולותיו הידועות (היתר מכירה בשמיטה ושמן שומשומין בפסח) נתפס מרן הרב כ-"רב מקל". [הערת המערכת- ויעיין בהרחבה לכל נושא דרך הפסיקה של מרן הרב זצ"ל בספרו של הרב נריה משה גוטל **חדשים גם ישנים**].

ואם לחשך מין מתלמידי יש”ו לומר כיון שהמצוות בטלות לעתיד לבוא נמצא שלא ניתנה תורה אלא לזמן, ולפיכך היה רשות ליש”ו להוסיף ולגרוע ממנה, אף אתה אמור לו מי שליבו נוקפו ואומר כן, שהתורה לא ניתנה לזמן, אלא כל זמן שיהא העולם הזה קיים ממנה אין לגרוע ועליה אין להוסיף, אבל לעולם הבא שאין בו לא זכות ולא חובה נמצאת בטלה מאליה.

וכן כתב הרמב”ם במספר מקומות, שאפילו **בימות המשיח** יתקיימו כל המצוות, ראה בהלכות יסודי התורה פ”ט ה”א, הלכות תשובה פ”ט ה”ב, הלכות מגילה פ”ב הי”ד והלכות מלכים פ”א ה”ב. אמנם יהיו שינויים מסויימים בקיום המצוות, כגון שלא יהיה יצר הרע והאדם יעשה הטוב בטבעו⁵, מעלת המצוות וערכן תהיה במדריגה גבוהה יותר⁶, ועוד.

בשני מקומות הראי”ה מתייחס לאלו שרצו “לדחוק את הקץ” ולטעון שכבר בזמננו הגענו לאותם ימים שמצוות בטלות:

כבודו מרים על נס את ביטול המצוות של לעתיד לבא, ומשמע מדבריו שאני חולק על יסוד זה, משום שהנני יותר נוטה למאן דאמר אין מצוות בטלות לעתיד לבא.

לא כן ידידי, בזה כמו בכל המחלוקות יצדק מאד “אלו ואלו דברי אלוקים חיים”. הננו כולנו מבחינים, שאותו המרחב של לעתיד לבא הוא כ”כ בלתי-מוגבל, כ”כ רחב ומקיף, עד שאין המקום צר להכניס בו שתי הדעות זו אחר זו. יש לעתיד לבא שאין מצוות בטלות בו, ויש לעתיד לבא שמצוות בטלות בו...

עיקר הדבר, מה שהנני מוצא חיוב להבליט במכתבי לכבודו, הוא על מה שנראין דבריו לפעמים, כאילו הוא דוחק את הקץ של אותו לעתיד לבא הרחוק שמצוות בטלות בו, ולהעמידו דוקא בתקופה שלנו, המלאה שברון והתמוטטות, שהיא צריכה בנין

5. ראה רמב”ן דברים ל, ו.

6. ראה מי מרום “מעייני הישועה” עמ’ מד.

ממשי ואימוץ מעשי דוקא. על זה אני חולק, וראוי לדעתי שכל ישר-לב יסור מסברא זו, שדוגמתה ראינו כבר בתקופות שונות. להחליט, שכבר עלה העולם במוסרו, עד שאיננו צריך עוד לשום צירוף, לשום הדרכה של אמונה, ושל חיוב של מסורת והסכמה, מאיזה צד שיהיה, בין ממקורות עליונים, נבואיים רוחניים, בין ממקומות לאומיים, חברותיים מעשיים, בשעה שאין לנו ע"ז שום אות ומופת, והננו רואים ממש ההפך, זאת היא פשוט טעות בחשבון של תקופות רבות מאד.

והטעות הזו, לחשוב את העולם מתוקן בשעה שהוא עדיין מלא סיגים, הצריכים לצירוף, וצירוף אחר צירוף, עלה לנו בשכר-לימוד הרבה. בכמה תקופות כבר אירע הדבר, שיחידי סגולה, שהיו באמת בעלי מוסר נעלים, דנו מעצמם על כל העולם, או מנקודה מאירה אחת, באיזה זמן של התרוממות באומה, על המצב התמידי, ורצו בשביל כך להחיש את הקץ, לבטל את החיובים הקבועים במעשה ובמסורת, במדה ובמשקל לפי הערך הנקצב של מצעדי עולם. אבל תמיד נגלתה הטעות ע"י מכאובים רבים, והעולם שב לסובב על מעגלו, והתולדה המעשית והרוחנית שבה למהלכה הרגיל, לקבוע על יד' חוסן ויקר, ע"י שמירת מנהגים ומסורת, אמונה ומצוות, לעלות דוקא ע"י מהלך איטי זה אל נקודת-פיתוח יותר גבוהה...

על כן ראוי לעולם שלא להיות קופץ להירוס ולהקלשת חיובים קבועים, אפילו ביחס ליחידים המעולים ולזמנים העוברים המאושרים, כי אם לסבול באהבה כללית את עולם ולמוץ מהם טל של חיים לימי הטובה, אשר בא יבאו בבא עיתם, בעת אשר האור כ"כ יהיה מלא ומזהיר עד שלא יפול על זה ספק אם כבר בא הזמן המאושר או לא, עד שכל תבנית החיים כולה, בחיצוניותה ובפנימיותה, תעיד הנה זה היום שקיינוהו בא, והארץ

7. משלי יג, יא.

וכל צאצאיה תעטה גיל ושירה. אבל כל זמן שהרע מרובה על הטוב, והחושך על האור, על כל צופה באמת החובה מוטלת להזהיר את העם ואת הסגולות בכל דרכי אורה ושכל, לאהבת המצוות הקבועות והחיובים המקיפים את כל הכלל, חיובי המוסר הכלליים, המקיפים את כל האנושיות, וחיובי האומה הפרטיים, מקטנם ועד גדולם, כדי לבא על ידם אל האגד השלם הלאומי, שיוכל להאיר בקרבו ביותר האור הפנימי של המוסר החפשי והעליון, אשר אותו אנו מבקשים.

ואותם הנסיונות, שעשו בני אהרן⁸, ואח”כ באופנים אחרים האלכסנדרונים⁹, ובפנים נפולים ושקועים בעומק-הרשעה השבתאיים¹⁰, שראינו את פרים, יהיו לנר למורי דרך להיות יודעים מהי אחריותה של המהירות.

... ועד אותו הזמן הארוך הרחוק, שבו יהיו המצוות והקרבתות בטלים, עוד זמן גדול וארוך, שבו עולם גדול ומיושב, מלא הוד ויפעה, ימצא לנו, שנראה בו מלך ביפוי, ארמון על משפטו, שירות היכל הקודש במלא נועמם והוד קדשם, וסדר העבודה בכל משטריה ודיוקיה, לשמחת לב האומה ולרוממות קרנה.

(אגרות הראי”ה ח”א עמ’ קעג-קעד, קעו).

פזיזי המחשבה חושבים שהעולם נשתנה כל כך למעליותא, עד שכבר הגיע זמן לבטל את המצוות המעשיות, מפני גודל האור הפנימי של המוסר האצור בהן שכבר הופיע בעולם.

8. כוונתו לחטא של נדב ואביהו כמבואר בפרשת שמיני, וראה בפירוש העמק דבר לנצי”ב ויקרא ט, ו ובסוף פרשת שלח.

9. כת שטענה שכל התורה, היינו סיפוריה ומצוותיה, הינם רק משל לדברים אחרים (אליגוריה קיצונית). ראה אגרות ראי”ה ח”א עמ’ קלה ומאמרי הראי”ה עמ’ 177.

10. שהלכו אחר משיח השקר שבתאי צבי שר”י.

והם שוכחים שטענה זו טענו כבר המבוהלים זה כשנות אלפיים, והנסיון הוכיח שעוד לא זכה העולם את דרכו, ועודינו צריך הרבה מאד להיות עסוק בכל התכסים המעשי, עד אשר יבוא לאור הממשלה הרוחנית הגמורה.

(קבצים מכתב יד קדשו, ח"ב, עמ' קלח).

ג. אכילת בשר

התורה בספר בראשית מספרת לנו שבתחילת הבריאה היה אסור לאדם לאכול בשר, ורק אחרי המבול הותר הדבר לנו ולכל העולם. האם יש מקום מבחינה מוסרית שנמנע מהריגת בעלי חיים כדי לאוכלם, כפי שטוענת הצמחונות ההשקפתית?¹¹ בענין זה ישנה התייחסות של הרב זצ"ל במספר פסקאות שנאספו ע"י תלמידו הרב הנזיר זצ"ל לקונטרס¹² בשם "חזון הצמחונות והשלום", וכן במספר אגרות מהספר "אגרות הראי"ה"¹³. הרב מכיר שיש איזו בעיה מוסרית בהריגת בעלי חיים בשביל אכילת האדם, אבל מדגיש שהאנושיות לא הגיעה בהבנתה, ובהתנהגותה כלפי בני האדם, למדריגה מוסרית מספקת, שתוכל כבר לבקש לעצמה "מידת

11. להבדיל מהצמחונות הבריאותית, שכמובן אינה קשורה כלל לדיון שלנו.

12. נדפס בספר הזכרון "לחי רואי", ע"ש הבחור אברהם יצחק רענן-קוק ז"ל, נכדו של מרן הרב זצ"ל.

13. ח"א אגרת קעח עמ' רל, וח"ג אגרת תתב עמ' פב ואגרת תתסח בסופה עמ' קנב-קנג. מלשון האיגרת האחרונה נראה שהרב ובנו הרצי"ה עסקו הרבה בשאלה זו, והמסקנה היא בקיצור נמרץ "איננו ולא האנושיות בכללה מוכשרת עדיין לנזירות מבשר", "השחיטה וכלל אכילת בעלי חיים היא מוכרחת עדיין להיות נוהגת בעולם".

חסידות” כזו¹⁴. רק כשבני האדם יטיבו דרכם כלפי זולתם, יוכלו להתרומם למדריגה מוסרית נוספת¹⁵.

...שלא ללכת שבוי אחרי הדולגים על ההרים של תנועת

צער בעלי חיים, שרובם כמדומה יש במעמקי רוחם טינא גנוזה של שנאת הבריות, וכל המדות המסתעפות ומכורכות עמה. ודי לנו ההוכחה של תפיסת המקום אשר לתנועה זו במחנה האפל של שונאי ישראל המעמיקים ברשתם¹⁶. אע”פ שיש מקום לניצוץ אורה זה להיות חודר לפעמים אצל גדולי קדושי רוח השואפים לרוממות קדשי קדשים, לדלות מים עמוקים, מבאר מים חיים, מנחל ד’ אשר יצא מבית ד’ להשקות את נחל השיטים.

(אגרות הראי”ה ח”ג סי’ תתב).

האדם צריך הוא עודנו לעלות מדרגות רבות, תקופות של רוממות וקדושה נכונות לו. לא נוכל לבאר בפרטיות את אור

14. וראה בענין זה גם בספר “אוצרות הראי”ה” (מהדורה ישנה ח”ב עמ’ 754, צוין באורות המקדש, הוצאת תפילין בית אל, עמ’ 65) על “הדליגה הפחזנית” של הטוענים לביטול עבודת הקורבנות בזביחת בעלי חיים, כל זמן שהאנושיות לצורכה עדיין הורגת בעלי חיים ואוכלתם.

15. ואולי יהיה זה בימות המשיח, שיתקיים “וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות” (ישעיהו ב, ד. מיכה ד, ג), ולא יהיו מלחמות בעולם. “ובאותו הזמן לא יהיה שם לא רעב ולא מלחמה, ולא קנאה ותחרות” (רמב”ם הלכות מלכים פרק יב). בימות המשיח תתכן סיבה נוספת למניעת הריגת בע”ח, שהרי גם הם יטיבו דרכם והנהגתם, שכבר לא יטרפו, אלא יאכלו ירק ועשב, ראה ברמב”ן שהאריך בזה על הפסוק “והשבתי חיה רעה מן הארץ” (ויקרא כו, ו), ומסתבר שלכן אז יהיו גם ראויים ליחס יותר מתחשב מצד האדם.

16. וכ”כ הרב בספרו עין אי”ה (ברכות א פרק ב סע’ טז): “והננו רואים בעינינו, כי בכל מקום שהקשיחו בני אדם רחמים מאיזה מפלגה של אנשים בתור בני אדם, יתעוררו גם לרחם על בעלי חיים ולא עליהם”. וכל זה נכתב לפני השואה האיומה, שבה הרשעים ימ”ש רצחו מליונים רבים של בני אדם, בעינויים קשים ומרים, ומאיך בצביעותם הגנו על בעלי חיים וצערם (ראה ספר “השואה” לרב יואל שוורץ שליט”א, עמ’ 141). ולדוגמא, בגרמניה הנאצית קבעו חוק שהשחיטה היהודית אסורה אם לא היה הימום הבהמה לפני כן, מטעם צער הבהמה עפ”ל, וכבר דנו בסוגיה הלכתית זו במספר שות”ים.

המוסר האנושי שיהיה לעתיד לבא, בתקופות של ימות המשיח ותחיית המתים, אבל יכול נוכל לשער כי אותה ההנהגה של שפיכת דם בעלי חיים, שאין האדם מוכשר כלל להיות נאסר בה כפי מצבו, עתיד הוא לעלות אל מצב רם כזה שמעצמו ישכיל שאי אפשר כלל שישאר לעולם במדרגה מוסרית כזאת, ולא על חנם סיפרה תורה שהיו ימים שבהם נאסר האדם בהריגת בעלי חיים, ורק ירק עשב היה לו ולהם לאכלה. אל המעלה הזאת יבא אמנם האדם רק מצד הדרכת התורה, לא שידלג האדם בפעם אחת על קצה החסידות הזאת, שכעת איננה הולמתו כלל. ע"פ חסידות כזאת, שהיא יותר ממה שאסרה תורה, יפול במוקשים רבים. עוד יש כר נרחב לאדם לתקן את הקלקולים והרעות הרבות שהם גם מרים ממות המוצאים את בני מינו, מאשר שלט האדם באדם לרע לו. אמנם כאשר יופיע ד' בכבודו בעולם, לפני הבריאה יחודשו לטוב, " אין שטן ואין פגע רע", אז יתרומם האדם וישא עיניו אל יוצרו, "וכל בניך למודי ד'", " וידע להתקדש ע"פ דרכה של תורה שתהיה אז ראוייה לו...

(עין איה, שבת ח"א, פ"ב סי' טו).

ד. כניסה למקום המקדש

הרב זצ"ל כתב תשובה ארוכה ויסודית בענין זה, ובה הוא מברר שלדעת רוב הפוסקים אסור להכנס למקום המקדש בזמננו בגלל קדושתו, שאמרינן "קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבוא". התשובה נדפסה בשו"ת משפט כהן סימן צ"ו.¹⁷

בסופה הרב כותב מעט דברי השקפה בענין :

¹⁷. יעויין גם באגרות הראיה, ח"ב, אגרת תרע"ז, שבה הגיב מרן הרב זצ"ל בלשון חריפה על מי שנכנס במקום המקדש: "פגימה אחת בקדושת מקום בית חיינו עולה לנו בכל מליונים של יישובים מעשיים!"

¹⁸. וכ"כ הרב בתשובתו שנדפסה בקובץ "תחומין" ח"א עמ' 3-4.

וכאשר החל קצת אור צמיחת ישועה להגלות, בחסדי ד' המרובים, כן יוסיף לנו צור ישראל ב"ה את אור חסדו ואמיתו, ויגלה לנו את אור גאולתו השלמה ויביא לנו במהרה את גואלנו האמיתי גואל צדק משיח צדקנו, ויקיים מהרה את כל דברי עבדיו הנביאים, ויבנה בית המקדש במהרה בימינו בכבודו והדרת קדושתו, כשישלח לנו את אליהו הנביא זכור לטוב, לבשר לנו את בשורת הגאולה, וירום קרן משיחו בגילוי שכינתו לעיני כל בשר, ואז יבנה כמו רמים מקדשו בארץ יסדה לעולם, וכל ממלכות הארץ ויושבי תבל יודו לשם ד' כי יראו עין בעין את דבר ד' הנאמן בהתקיימו בכל מלואו, ואז תצא מציון תשועה לכל אפסי ארץ, ויתגלו לנו כל המקורות של הטהרה הגמורה, ולא תהיה שום מניעה בעולם מצד כל מכשירי הטהרה והקדושה, וכל מכשירי החכמה והבינה והקדושה והנבואה הנדרשים לבנין בית אלהינו בכל יפעת קדושתו.

ועד אז כל ישראל חברים יתאגדו לאגודה אחת לכוין את ליבם לאביהם שבשמים, בלא פריץ ובלא יוצאת, בלא שום הריסות גדר ובלא שום חשש איסור של חילול הקודש וטומאת מקדש וקדשיו, כי אם ביראת ד' טהורה ובאמונת אומן בדבר ד' הנאמן לעד, וברוח קדושה וטהרה ובחיי נועם ושלוש רב לכל עם ד' הגוי כולו, העומד להושע בקרוב, בימין ד' רוממה העושה חיל, תשועת עולמים. אם כן הרב אומר שאנחנו רק בהתחלת הגאולה, וממילא מוטב להתרכז בה, ואין לנו להזדרז להכנס למקום

המקדש, שיהיה בעז"ה בזמן הגאולה השלימה שאז יבנה בית המקדש¹⁹.

ה. המלחמות

כתב הרב²⁰:

וענין המלחמות, אי אפשר היה כלל, בשעה שהשכנים כולם היו זאבי ערב ממש, שרק ישראל לא ילחם, שאז היו מתקבצים ומכלים ח"ו את שאריתם. ואדרבה, היה מוכרח מאד גם להפיל פחד על הפראים גם ע"י הנהגות אכזריות²¹. רק עם ציפיה להביא את האנושיות למה שהיא צריכה להיות, אבל לא לדחוק את השעה.

כלומר: ראשית הידיעה כשיוצאים למלחמה היא לדעת שיוצאים להלחם כנגד אויב, וידיעת תכונת רשעו²². ודאי שמגמת התורה היא להרבות בעולם

19. לנידון של בנין בית המקדש האם תלוי במשיח, ראה בהלכות מלכים תחילת פי"א והלכות מעשה הקרבנות פ"ב הי"ד. וראה בקובץ "תחומין" י"ב במאמרו של הרב אליצור סגל שליט"א, "חובת בנין בית המקדש בדורינו". וע"ע באנצ' תלמודית כרך ט' ערך "הלכתא למשיחא" וכרך כ"ד ערך "ימות המשיח". וראה באריכות בקובץ "תחומין" י"א במאמרו של הרב אליצור סגל שליט"א, "דעת מרן הראי"ה קוק על בנין ביהמ"ק בימינו", שמצדד בדעתו שבנין ביהמ"ק אינו תלוי במשיח.

20. אגרות הראי"ה, ח"א, איגרת פט, עמ' ק.

21. נציין כאן דוגמאות: "לא תחיה כל נשמה" (דברים כ, ט"ז), המעשה באדני בזק (שופטים א, ו), המעשה בשמואל ואגג (שמואל א, טו, לג), המעשה בדוד ומואב (שמואל ב, ח, ב), המעשה באמציהו ובני אדום (דברי הימים ב, כה, יב). [אפשר לראות מכאן שבכל דבר צריכים בדיקה לגופו, מה נכון כעת, ולעיתים אפילו מידה קשה כמו אכזריות יש לה צורך ומקום. "לכל זמן, ועת לכל חפץ תחת השמים"].

22. וכך דיבר המשוח מלחמה אל העם (דברים כ, ג): "שָׁמַע יִשְׂרָאֵל אֶתֶם קְרָבִים הַיּוֹם לְמַלְחָמָה עַל אֲבִיבֵיכֶם", ופירש רש"י: על אויביכם - אין אלו אחיכם, שאם תיפלו בידם אינם מרחמים עליכם. אין זו כמלחמת יהודה עם ישראל, שנאמר (דה"י ב' כח טו) "ויקומו האנשים אשר נקבו בשמות ויחזיקו בשביה, וכל מערומיהם הלבישו מן השלל וילבישו וינעילו ויאכילו וישקו ויסוכו וינהלו בחמורים לכל כושל, ויביאום ירחו עיר התמרים אצל אחיהם, וישבו שומרון", אלא על אויביכם אתם הולכים, לפיכך התחזקו למלחמה.

רחמים, חסד ושלום, ועם ישראל הם “רחמנים ביישנים וגומלי חסדים” (יבמות עט.). אבל האנושיות הכללית לא הגיעה עדיין לדרגה מוסרית כזאת, ולכן גם ישראל לא יכולים לחלום חלומות שקריים ולהזות הזיות על “עולם חדש”, אלא להכיר במציאות כפי שהיא ולפעול בהתאם לביעור הרשעה הקיימת מן העולם.²³

ו. שינויי המנהגים בין העדות

היו גדולי ישראל בדור הקודם²⁴ שרצו לאחד את מנהגי העדות ונוסחיהם, בעת קיבוץ הגלויות ושיבת ישראל לארצם. “ומי כעמד ישראל גוי אחד בארץ”.

מרן הרב זצ”ל התייחס לזה בתשובותיו שנדפסו בשו”ת אורח משפט (אורח חיים סימן יז-יח). הוא מתנגד הלכתית לשינוי במנהגי העדות,²⁵ ולבסוף כותב מעט דברי השקפה בענין:

23. וראה עוד בעין אי”ה (שבת, ח”ב, פרק ששי, סעי’ מ”ח, עמ’ 99) שעם ישראל צריך לאחוז בכח החרב כדי לנצח עד אויביו, עד שהעולם יתרומם למעלה שמכירה ברוח שבעולם וליקרת ישראל, עיי”ש לשונו. ובספר מאמרי הראי”ה, עמ’ 510-507 כתב מרן הראי”ה מאמר בשם “על דעת ד’ ומלחמות ד”” בו הוא מתייחס למוסריות של מלחמות ישראל בשונאיהם, וכמה שהיא נצרכת עדין בעולמנו.

24. ביניהם הגר”צ עוזיאל זצ”ל, רבה של יפו, ולאחר מכן ה”ראשון לציון”, ראה לדוגמא בספרו מכמני עוזיאל עמ’ שכה: “רצוני הכביר לאחד את קרעי הגלות שהתהוו בנו בדמותם של קהילות ועדות נפרדות: ספרדים, אשכנזים, תימנים וכו’. לא קשה תהיה לי עבודה זו, כי הלא האחדות היא בטבע הויתנו הלאומית, ורק הפיזור הגלותי הוא שהפרידנו לקהילות ועדות... ובשוינו אל ארצנו, אין שום סיבה להמשיך את פירוד הגולה וכו’”.

25. גם בחוברת “לשלושה באלול” (ח”א סעי’ לה) כתב הרצי”ה זצ”ל על אביו: “נלחם לביטולו של חילוק השחיטה בין פרושים לחסידים, שהיה שם מקודם, וסודרה ונתאחדה על ידו. וכן היתה הקפת התאחדות השפעתו גם על בני שאר העדות, הספרדים והתימנים וכו’. אבל עם זה, עיכב בכל עוז את הנהגת קלות בשמירת גדרי הדינים והמנהגים המיוחדים במסורת אבות של העדות השונות, שיש בהם משום “אל תיטוש תורת אמך”.

והשיי"ת יהפך שפה ברורה במהרה לכל העמים לקרוא כולם בשם ד', והיה ד' אחד ושמו אחד, וישראל גוי אחד בארץ יאושר ע"י אורו של משיח צדקנו בשוב ד' שבות עמו וישיבו שופטינו כבראשונה ויועצינו כבתחילה, וכל ישראל יעשו אגודה אחת בלא שום פירוד ושינוי כלל, ע"פ הוראת ב"ד הגדול אשר ישב בלשכת הגזית בבית קדשנו ותפארתנו שיבנה בב"א. ועד העת המאושרה הזאת חייבים אנו לקיים הזהרו במנהג אבותיכם, כדשלתו מתם לגבי יו"ט שני של גלויות במסכת יו"ט דף ד' ע"ב... עד אשר יערה עלינו רוח ממרום בבא גואל צדק וישבו שופטינו כבראשונה ויועצינו כבתחילה, ואז נדע איזה דרך ישכן אור להשיב לכל עם ד' חוקה אחת בלא שינוי ופילוג דיעות ומנהגים, ועץ יהודה ועץ אפרים יהיה לעץ אחד²⁶.

דברים דומים מאד כתב הרב גם באיגרת (אגרות הראי"ה, ח"ב, סי' תקסו):

אל תיפול ברוחך, חביבי, אם ע"פ המסורת יהיו קיבוצינו, שבאו מגלילות שונים, ושחי הדת נתפתחו אצלם בצורות שונות,

וראה עוד במאמרי הראיה עמ' 45-48 מאמר "לשני בתי ישראל", ששם דן על שיטות הלימוד האשכנזית והספרדית, ומדגיש ש"כל חלק מחלקי האומה מוכרח הוא לשכלל את כשרונו, ועם זה חובתנו עכשיו גדולה היא יותר מבכל זמן להיות כל אחד משפיע ומושפע מחבירו". ובאגרות הראי"ה, ח"ב, סי' תרי"א:

"הודעתי שלא לקנות בשר מהספרדים, אין זה דבר חדש, וכמו בכל מקום שאחינו אלה שרויים יחד עם האשכנזים, מחולקים המקולין מפני חילוקי ההוראות, כן הוא ג"כ באה"ק, וכן היה נהוג פה, אלא שבאו יחידים ורצו לפרוץ גדרות-עולם הללו, הוכרחת לעמוד נגדם ולתקן כמה דאפשר. ואין בזה חלילה נגד דרכי שלום ונגד אחדות האומה, כי הכל יודעים שכל אחד חייב להזהר במנהגי אבותיו משום "אל תטוש תורת אמך", ואין בענין זה מה להרהר כלל". וראה עוד בשו"ת יביע אומר ח"ח אה"ע סכ"ו סע' ב-ג.

²⁶ הרב כותב כאן שבשעת הגאולה תהיה אחדות בישראל ויתבטלו שינויי המנהגים. וכן ראיתי שכתב ידו מרן הגרא"ז מלצר זצ"ל (ראש ישיבת עץ חיים, ומחבר ספר "אבן האזל"), ראה במכתבו שנדפס בספר תולדותיו "בדרך עץ החיים" (ר' ידעאל מלצר נ"י, תשמ"ו) עמ' 551. ולא ידעתי מקור לדבריהם של גדולי ישראל אלו בחז"ל וראשונים, ויתכן שכתבו זאת מסברא, מפני שיחזור ב"ד הגדול. וראה גם במשנה בסוף מסכת עדויות וברע"ב ובתויו"ט שם שאליהו הנביא ישווה את המחלוקות והספקות בדין.

צריכים להחזיק כל אחד במנהגיו ומסורותיו, ממה שלבך יהמה איכה תשוב אלינו האחדות הלאומית. כי שתי תשובות בדבר. האחת, אין חילוקי הוראות והמנהגים השונים פוגמים את האחוה, בזמן שכל אחד מכבד את המסורת של חברו, ועוד יש בחילופי הגוונים משום עושר רוח, המתקבץ בצורה הרמונית בכללות האומה. אמנם גם אם יהיה חלק מן השינויים הללו, שבין בני גלילות שונים, מעכב מעט את החטיבה המיוחדת, לא יהיה דבר זה צרה עולמית. למסורות הללו יש מקום בערך חלקי ומקומי רק כל זמן שלא נתארגנה האומה יפה ולא העמידה לה את כל מוסדותיה החיצונים והפנימיים, וכל המקשר בהם. אבל בעת הגמר של הצביון הלאומי במלואו, אז מכריחה המסורת בעצמה אותנו להעמיד בי”ד גדול כללי לכל האומה דוקא, במקום אשר יבחר ד’, במרכז הקודש הנצחי של האומה, בבית המקדש, וממנו תצא תורה אחת לכל ישראל, אז נחיה ע”פ מסורת חיה המפכה מנשמת האומה ומאוגדת באגד מלא חיים עם תורת אלוהיה.

וכדי לבא לחיי עולם כאלה, שאנחנו כ”כ עורגים להם, צריכים אנחנו לעבור את הפרוזדור של חיי שעה, שצביונו היסודי הוא הכבוד והאמון אשר ירחש לבבנו לכל חלק מחלקי האומה, להמסורות החלקיות של חלק זולתו. וכל המקדים ומהרס המסורות החלקיות בדרך זלזול אינו אלא מכניס מהומה באומה והוספת פחדנות וחשד מכל מפלגה על חברתה. אלה הדברים אינם מקדימים את גאולתנו, אלא מאחרים אותה. ונקוה לימים אשר עץ אפרים ועץ יהודה יהיה לעץ אחד, וישראל יהיה גוי אחד בארץ, כי יקבצו עליו כל נקבציו.

אם כן, גם כאן רואים שהרב דורש סבלנות, והבנה שאנחנו עדיין לא בגאולה השלימה שרק אז תהיה אחדות גמורה.

ז. שינוי מעמד האשה בישראל

הרב כתב שני מאמרים בענין בחירת נשים לתפקידים ציבוריים, ובמאמר המרכזי²⁷ הוא מסביר התנגדותו בכך ש"כל כבודה בת מלך פנימה". זאת, כמובן, מעבר ובנוסף לאיסור ההלכתי אותו הוא מדגיש בתחילה. ובתוך דבריו מתייחס לכך שלעתיד לבוא אולי המצב ישתנה, ותהיה לאשה השפעה על חיי המעשה, ללא פגיעה בפנימיותה ובצניעותה, אבל כעת עדיין צריכים לשמור על מעמדה הפנימי והצנוע של האשה:

...אמנם על דבר האידיאל, בודאי טבוע הוא עמוק בנשמתנו האידיאל של הנקיון מכל חטא, וכשיצא האידיאל הזה מן הכח אל הפועל, אז יטהר העולם, וימצאו אז דרכים ישרים ובטוחים לפעולתה והשפעתה הטהורה, העדינה והקדושה של האשה, האם בישראל, בחיים בכלל ובפרט, בשלמות ההשפעה וההתאמה אל ערכה הפנימי המיוחד. במילוי החזון כל אשת חיל עטרת בעלה. אבל חזון עתיד זה איננו מושקף עדיין כלל בחיי התרבות הזמניים שהם רקובים מבפנים, אף על פי שהם מגוהצים מבחוץ. וכל צעד של פיזיות שאנחנו עושים במהלך החיים הכלליים שלנו מבלי להתחשב עם השקפתנו על ערך האשה בחיים בהווה ובעתיד המוטבעת עמוק בדורנו, איננו כי אם מעכב את המהלך האידיאלי הזה, ורק שיבת ישראל אל ארצו, אל מכונו וממלכתו, אל רוח-קדשו נבואתו ומקדשו, עתידה היא להביא לעולם את אותה הנהרה העליונה, שכל הנשמות האצילות של האנושיות כולה, עורגות אליה.

ח. חידוש הסנהדרין והסמיכה

הרב זצ"ל במספר אגרות מתנגד לחידוש הסנהדרין והסמיכה בזמננו, מפני שהדור איננו מוכן לכך, ואין לנו גדולי ישראל שמתאימים למעלה כזאת.

27. אגרות הראי"ה ח"ד עמ' יב, ומאמרי הראי"ה עמ' 190.

לדוגמא נביא כאן אגרת אחת:

ב”ה, עה”ק יפו ת”ו, כ”ח אייר תרע”ן.

רע יקר נכבד, מרבה עצה ותבונה, הרב הגאון ר’ מענדל כהן שליט”א, שלוי וברכה באה”ר.

בתשובה על מכתבו היקר, הנני בזה להביע את דעתי שלקרות לאסיפה ביחוד בשביל מטרת החזרת הסמיכה, אין השעה ראויה לכך כלל. לא נמצא לדברים שומע, ומקטרגים מעברים שונים יסובו עלינו, ואולי יצדקו ממנו. הדור הזה קטן הוא לאין שיעור בדעתו, בשפלות לאין חקר, נגד הקדמונים. רק פרטים בודדים ישנם היוצאים מן הכלל. ואין לך דבר שיעורר תמהון ולעז כמו הנסיון לחדש דבר שכבר היה נראה ונדחה, שהוא חמור יותר מדחוי מעיקרא.

מה שיש בידינו הוא רק להקהיל אסיפת רבנים גדולה בארץ הקודש וכו’... .

(אגרות הראי”ה ח”א עמ’ שמ).

וראה על שאר המקורות במאמרו של הרב משה צוריאלי שליט”א בקובץ ”תחומין” כרך י”ח: ”סנהדרין עכשיו”, בפרק ”דעת מרן הראי”ה קוק”.

ט. ביטול צומות החורבן

מבואר בגמ’ (ר”ה יח:) לגבי צומות החורבן, על-פי הפסוק בזכריה (ח: יט)–
”בזמן שיש שלום²⁸ יהיו לששון ולשמחה, יש שמד- צום, אין שמד ואין שלום- רצו מתענים רצו אין מתענים”. כתבו הפוסקים שגם בזמן שאין שלום ואין שמד, והדבר תלוי ברצון, למעשה נהגו עם ישראל לצום צומות

28. רוב הראשונים פירשו כי הגדרת הגמ’ של מצב בו ”יש שלום” היא בניין בית המקדש.

אלו "ואסור לפרוץ גדר"²⁹. היה מי שרצה לטעון שמכיוון שזכינו בדורינו לאתחלתא דגאולה יש מקום לבטל את הצומות³⁰. כנגד גישה זו, כתב מרן הרב זצ"ל מכתב³¹:

מכתבו היקר קבלתי ורגשות ששונו בתשועת ד' אשר הפליא לעשות עמנו, ביסוד גאולתנו במינוי העליון של אחינו השר הגדול שליט"א, מלאה את לבבי שמחת לב, בראותי כי גם זקני הדור מרגישים וחשים את אור הישועה, וזה הוא סימן יפה לבית ישראל ותחייתו.

אמנם במה שנוגע לסגולת הצומות, חושב אני כי עד אשר יכונן ד' את בית מקדשנו החרב לעינינו, בהר מרום הרים, לתפארת לעיני כל העמים, אי אפשר לנו לבטל אותם. ונקוה כי כאשר החל צור ישראל את ישועתו, ביחס לתשועתנו הכללית, בנוגע לאה"ק בכלל, כן יאיר ג"כ בתשועת בנין בית מקדשנו, וישלח לנו משיח צדקנו בגאולה שלמה, להושיע את כל עם ד' הנידחים בין זאבי ערב, שדמם הולך ונשפך בעוה"ר גם כעת באופן נורא ואיום.

וכאשר יאיר ד' לנו באור ישועתו הכוללת, יהפכו הצומות כולם לשיח ולשמחה ולמועדים טובים, ואור הישועה הגמורה ופאר משיח צדקנו ובנין בית מקדשנו יבאו לנו, על ידי מה שלא

29. יעויין: תורת האדם לרמב"ן (כתבי הרמב"ן, מהדורת מוסד הרב קוק, ח"ב, עמ' רמג), מגיד משנה (הלכות תעניות, פרק ה הלכה ה) וטושי"ע או"ח (תחילת סימן תקי"ט). כמו כן, יעויין גם בספר תורת האדם לרמב"ן (שם) שגם אם יש רק במקום אחד בעולם גזירת שמד על היהודים באותו מקום נחשב כשעת השמד וחייבים כל ישראל להתענות, ולצערנו יש עדיין יהודים במקצת ארצות ערב שנמצאים במצב זה. וראה מה שכתב על חידוש זה בשו"ת התשב"ץ, ח"ב, סי' רע"א.

30. על גישה זו ותגובת רבותינו שדחו טענות אלו יעויין בהרחבה במאמרו של הרב יהודה זולדן שליט"א "גאולת הארץ המקדש והצומות" אמונת עיתיד 24.

31. המכתב נדפס לראשונה בראש ספר תפארת יעקב לרב זיסלמן ומשם הביאו רבינו הגרמ"צ נריה זצ"ל בספרו מועדי הראי"ה, עמ' תקמד. לאחר מכן נדפס גם באגרות הראי"ה, ח"ד (הוצאת מכון הרצי"ה), אגרת א-מה.

נשכח את בית אלקינו ואת אחינו כולם, כל עם ד' הנתון במיצר, ונשתתף בצערם ויגונם על ידי צומי תעניותינו כמאז, ויחד עם זה נתאמץ לרומם בארצנו הקדושה את קרן הקודש, ברוח טהור מלא אמונת אומן בדבר ד' הנאמן לעולם, ובהודות לד' על חסדו ואמתו.

י. סיכום

בהדרכתו של מרן הראי”ה זצ”ל ב”הלכות ציבור” היה קו בולט של סבלנות ואי דחיקת הקץ.

בקהלת (ז, ח) נאמר: “טוב אֶךְךָ רוח מְגֵבָה רוח”. נראה מפסוק זה שארץ רוח, תכונת הסבלנות והמתיונות, קשורה לענווה. לעומתו קצר רוח, תכונת הבהלה והציפיה הלא סבלנית, קשורה לגאווה (גבהות רוח). הפסוק בא ללמדנו להעדיף את הענווה הסבלנית.

מרן הרב זצ”ל התרומם בציפיה לישועה למדרגת רבי עקיבא שכשראה שועל יוצא מבית קדשי הקדשים שחק, מתוך בטחון מלא בישועה שתבוא:

לנפשו הענקית העתיד הרחוק ניצב כהווה, ר' עקיבא המלא צהלה לקול המונה של רומי, מפני שהאהבה האלוהית הנובעת מעומק חכמת לבו הנפלאה הורתהו, עד כדי מלא ציור חי, כי רומי ואיליה כליל תחלוף, ואור ציון לעד יזרח. האהבה בתענוגים למחזה העתיד הודאי מלאה כ”כ את לבבו הטהור, עד כי לא הניחה לו מקום גם לאנחת לב על ההווה המרעיד, שהכירו רק כעב קל על פני החמה הברה בשחקים.

(עולת ראיה, ח”ב עמ' ד).

ציפיה כזו מכירה ביסורים כחלק מתהליך “הלידה” שצריך לבוא, וממילא מתמודדים עימם בישוב הדעת, ולא מנסים “לקצר תהליכים”. הכרה

בחשיבות "דרך המצוה" כערך בפני עצמו, וממילא לשמוח גם בו, ולא למאוס בו ולנסות "לדלג"³².

בנוסף, מרן הרב זצ"ל הכיר בשקר שטמון בתרבות המערב, שגורם לדמיון כאילו העולם "מתקדם מאד" במוסרו, וממילא ניתן לשנות דברים קבועים. למעשה הכל חיצוני ומזוייף, ובפנים יש ריקנות גדולה: "חיי התרבות הזמניים, שהם רקובים מבפנים, אף על פי שהם מגוהצים מבחוץ" (הובא לעיל סעי' ז').

יהי רצון שזוכה במהרה לביאת משיח צדקנו ונחמות ציון. ועד אז נלך בבטחה באורח הישרים הסלולה שהדריכנו בה רבותינו הגדולים.³³

³². שמעתי פעם טענה, שריבוי תאוונות הדרכים רח"ל בעולם נובע גם מערכי התרבות המערבית, שהעיקר הוא התכליס, ולכן מואסים ב"דרך" ולא רגועים בה, ומנסים כל הזמן להגביר מהירות ולעקוף מכוניות אחרות, כדי לחסוך מעט זמן. לעומת זאת, השקפת התורה שונה מזה, בהערכת הדרך, "יהי חלקי במתי בדרך מצוה" (שבת קיח, ב), וכן מצות ספירת העומר שמעריכה כל יום של הכנה למתן תורה, ולא רק את המטרה (חג השבועות).

³³. אמנם צריך מאד לצפות לישועה (שבת לא.), "לדברי הנביאים" (רש"י, שם), אבל לא באופן "עצבני ולחוצץ", וד"ל.

והנה במשלי י, כח: "תוחלת צדיקים שמחה", ופירש שם רבינו יונה שהכוונה שתוחלת זו אינה "תוחלת ממושכה מחלה לב" (שם, יג, יב), תוחלת עצובה, רצופה אכזבות ומפח נפש, אלא להיפך, תוחלת שמחה. וזו לשונו המרוממת: "הנה כתוב בעניין התאוות לעושר ולכבוד "תוחלת ממושכה מחלת לב", אך תוחלת הצדיקים איננו מחלת לב, כי ששון ושמחה ימצא בה, כי תוחלתם לא על כוחם ועוצם ידם, ולא אל בינתם ישענו, כי על רחמי הש"י, וכן כתיב "בטח אל ד' בכל לבבך" וגוי' (ג, ה), ולא ידאגו בהמשך התוחלת... אך שמחה ישיגון מן התוחלת על כל פנים, כי הם שמחים בכל עת על אשר השיגו לערוך תוחלתם לאלהים ולשום תקותם לחסדו, וכל מה שנמשכה ומתאחרת תוחלתם הם מתענגים על העבודה אשר יעבדו את האלהים בתוחלת ובביטחון".